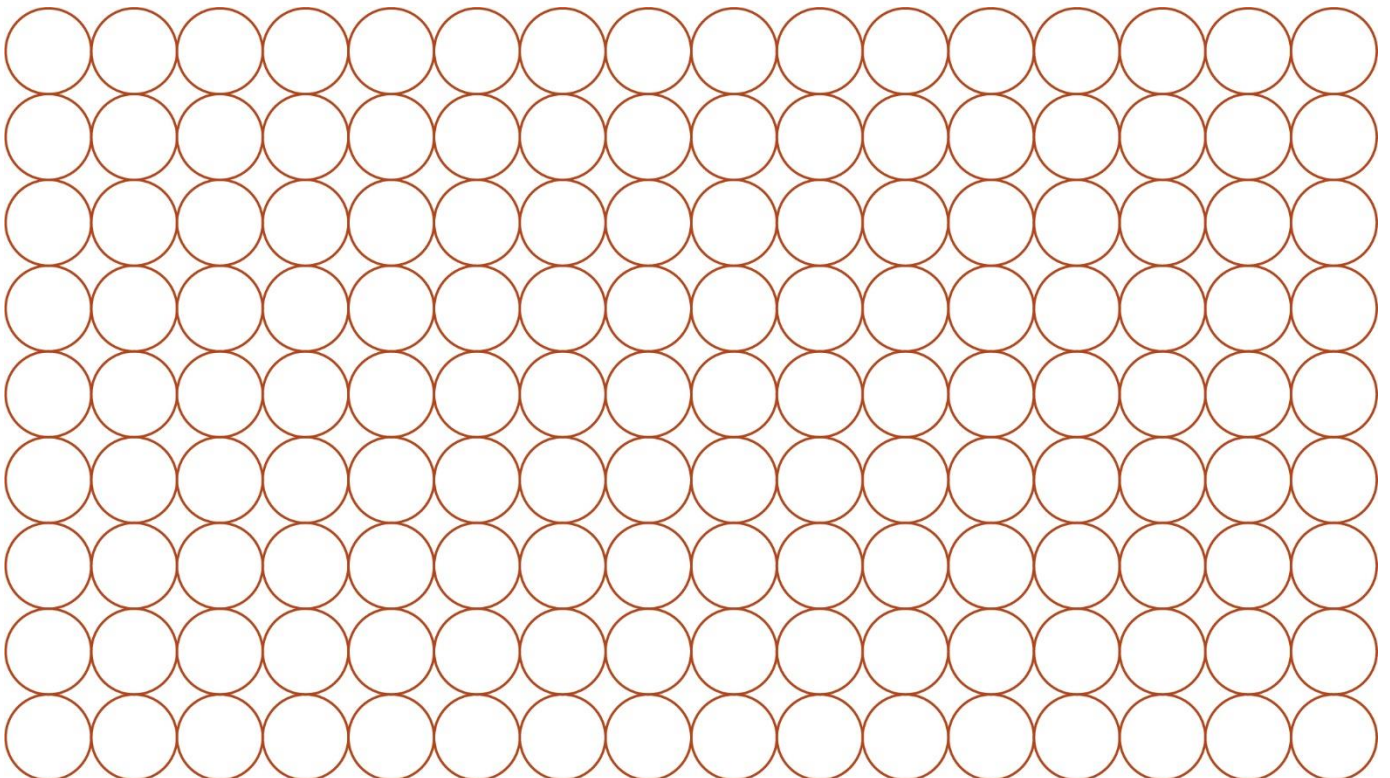

Kommentarmaterial till kursplanen i hem- och konsumentkunskap

Anpassade grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-575-7

Skolverket, Stockholm 2023

Innehåll

Inledning	4
Om skolämnet hem- och konsumentkunskap	5
Kommentarer till kursplanens syfte	6
Kursplanens långsiktiga mål	10
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	11
Innehållet i hem- och konsumentkunskap.....	11
Mat och matlagning.....	11
Privatekonomi och konsumtion	14
Levnadsvanor	15
Kommentarer till kursplanens betygskriterier	18
Betygskriterierna i hem- och konsumentkunskap	19

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till betygskriterierna

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet hem- och konsumentkunskap

Kursplanen i hem- och konsumentkunskap beskriver ett ämne som ger eleverna förutsättningar att hantera det vardagliga arbetet och livet i hem och familj samt ger eleverna verktyg för att kunna agera som medvetna konsumenter och sköta sin privatekonomi.

Arbetet i hemmet är något som ständigt pågår, oavsett människors olika yttre omständigheter. Kännetecknande för arbetet i hemmet är att det sällan lämnar något beständigt och gripbart efter sig. Resultatet av arbetet med en välsmakande och välbalanserad måltid, en avtorkad diskbänk eller rena kläder är kortvarigt, men på lång sikt är det ett arbete som är avgörande för individens hälsa och ett hållbart samhälle.

Genom undervisningen i hem- och konsumentkunskap utvecklar eleverna en medvetenhet om vilken betydelse konsumtion, vanor och arbete i hemmet har för frågor som rör hållbar utveckling. Därigenom får de redskap för att reflektera över vardagliga val och handlingar, och för att kunna visa omsorg om sig själva och andra.

Kunskapssynen i kursplanen utgår från ”kunskap i handling”. Det innebär att teori och praktik betraktas som sammanflätade, komplexa helheter. Det kan uttryckas som att kunskaper i hem- och konsumentkunskap kommer till liv i verklighetsnära situationer där intellekt, känslor, sinnen och handlingar förenas. Ämnet ska stimulera eleverna till att utveckla initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet. I en lärandeprocess som bygger på att fatta egna beslut är det avgörande att utveckla tillit till sin initiativförmåga. Tilliten handlar också om kreativitet, det vill säga att kunna bryta med olika invanda sätt att tänka samt att tillägna sig förmågan att göra anpassningar utifrån rådande omständigheter. Den här helhetssynen i ämnet utvecklas genom att eleverna tränas i att ta initiativ och kreativt lösa och hantera olika uppgifter. Att reflektera i handling, det vill säga att göra något för att sedan stanna upp och begrunda handlingen ur olika perspektiv, är viktigt.

Hem- och konsumentkunskap handlar således om att man lär sig i verksamheten och inte primärt om verksamheten. Genom att tillämpa ett undersökande, jämförande och reflekterande förhållningssätt i handling blir aktiviteterna kunskap. Det är utifrån denna syn på arbetet i hemmet som ämnet hem- och konsumentkunskap är uppbyggt.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Att skapa delaktighet

Att elever upplever delaktighet är avgörande för lärandet, utvecklingen och deras möjligheter att vara aktiva medborgare. Erfarenheter visar att elever i anpassade grundskolan riskerar att möta olika hinder för delaktighet i skolan och samhället i stort.¹ Undervisningen i anpassade grundskolan har därför en viktig uppgift i att ge eleverna förutsättningar att vara delaktiga i gemensamt lärande, olika undervisningssituationer, kamratgemenskapen samt i vardagens aktiviteter och samhällslivet.

Eleverna behöver olika mycket stöd. För att skapa förutsättningar för elevernas delaktighet måste stödet anpassas så att vuxnas omsorg inte inkräktar på elevernas autonomi och begränsar deras aktiva deltagande i undervisningen. För att kunna delta i undervisningen och få möjligheter att utvecklas mot skolans mål behöver eleverna också en miljö där omgivningen anpassar redskapen och kommunikationen efter elevernas förutsättningar.

Det finns flera aspekter av delaktighet som är viktiga i undervisningen. Ett par av dessa handlar om att eleverna ska få uppleva engagemang och utveckla autonomi. Även elevernas språkutveckling är central. Syftestexten i hem- och konsumentkunskap lyfter fram hur undervisningen i ämnet ska bidra till att utveckla dessa aspekter av delaktighet.

Kursplanens formulering om att eleverna ska ges möjlighet att utveckla intresse för arbetet i hemmet genom att tillåtas ta initiativ och vara kreativa har koppling till aspekten engagemang. Att utveckla tilltro till den egna förmågan att göra genomtänkta val när det gäller privatekonomi och konsumentfrågor har koppling till aspekten autonomi. Den språkliga aspekten handlar i hem- och konsumentkunskap om att utveckla språket för att reflektera över och kommunicera om levnadsvanor samt arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet.

Avsnitten nedan följer syftestextens disposition, och de olika aspekterna av delaktighet kommenteras närmare i sitt sammanhang.

---

¹ Se exempelvis Myndigheten för delaktighet. (2020). *Begränsade livsval – situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*.

Arbetet i hemmet

Ett övergripande syfte med undervisningen i hem- och konsumentkunskap är att eleverna ska utveckla *kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtionsval i hemmet*. Det innebär att eleverna ska få undervisning om hur man planerar och tillagar mat och måltider för olika behov och sammanhang och om annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem. I undervisningen ska det också ingå kunskaper om ekonomi och konsumtion.

Mat och måltider

Matlagning och organisering av måltider innebär överväganden av olika moment och arbetsuppgifter och i vilken ordning de ska ske: ”Vilka behov har de som ska äta? Vilka råvaror behövs, vilket recept ska man utgå från och hur ser tidsåtgången ut?” Vidare innebär det att handla utifrån kunskaper såsom sammansättning av varierade och balanserade måltider, livsmedelssäkerhet, säker hantering av redskap, arbetsfördelning och resurshushållning såväl vid matlagning såväl som vid annat arbete i hemmet.

Initiativförmåga och kreativitet

Undervisningen ska också bidra till elevernas *initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet*. Att utveckla självständighet genom att ta initiativ och tillåtas vara kreativ i samband med matlagning och andra uppgifter i hemmet är redskap som ger människor möjlighet att organisera sin vardag och utvecklar tilltron till den egna förmågan. ”Hur kan man ta hand om och laga nya rätter av rester? Vad gör man om en ingrediens är slut eller hur förändrar man smak på rätter genom olika kryddning?” Sådana situationer förutsätter att eleverna vågar prova sig fram och vara flexibla. Det kräver också att de tillåter sig att resultatet inte blir precis som avsett och att eleverna i undervisningen ges möjlighet att pröva och ompröva val och handlingar.

Kreativitet innebär här att utveckla kunnande i att identifiera och reflektera över aspekter som är avgörande för att arbetet man utför fortlöper mot målet. Det kan innebära att man under arbetets gång förändrar något för att nå önskvärt resultat. Det kan också vara att utvärdera det färdiga resultatet genom att identifiera och reflektera över olika aspekters påverkan på resultatets kvalitet.

Konsekvenser av val samt ekonomi och konsumtionens villkor

Att göra medvetna val är en viktig del av arbetet i hemmet. Eleverna ska därför få undervisning både om hur man gör *genomtänkta val när det gäller privatekonomi*

och vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser.

Unga människor har, liksom vuxna, ofta en begränsad ekonomi och behöver kunna ta ställning till vad pengarna ska räcka till, nu och längre fram. För att kunna göra val i olika situationer behöver eleverna därför också kunskaper om konsumtionens villkor samt om inkomst, betalning, sparande, krediter och lån. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla kunskaper om vilka rättigheter och skyldigheter en konsument har. Detta innebär att eleverna ska få lära sig hur man planerar sin ekonomi och få förståelse för konsumtionens villkor. Undervisningen ska bland annat ge eleverna användbara verktyg för att orientera sig i ett utbud där likartade varor finns i olika förpackningar, till olika priser och av olika kvalitet.

Genom undervisningen ska eleverna dessutom ges möjlighet att utveckla sitt kunnande i att kritiskt granska och reflektera över olika budskap som vill få människor att konsumera. Att köpa en viss produkt kan vara ett sätt för individen att skapa sig en identitet och markera grupptillhörighet. Detta är företagen väl medvetna om och använder konsumentens olika behov för att nå fram med sina varor. Unga människor kan vara särskilt utsatta för den här typen av budskap.

Hälsa och hållbar utveckling

I läroplanens första del anges att det ingår i skolans uppdrag att belysa hur människors sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. Att synliggöra aspekter av hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser samt att ställa aspekterna mot varandra i undervisningen i hem- och konsumentkunskap är ett sätt att konkretisera och problematisera begreppet hållbar utveckling.

Hälsa ska i ämnet ses som ett holistiskt begrepp inom vilket fysisk, psykisk och social hälsa samspelar. Eleverna får i undervisningen anlägga olika aspekter på val och handlingar i samband med mat och måltider och arbete i hemmet. Innehållet i maten har kopplingar till näringsinnehåll och den fysiska hälsan, och måltidens doft och smak samt måltidens gemenskap och arbetsfördelning i hemmet kan kopplas till den psykiska och sociala hälsan. Det breda hälsobegreppet ger således möjligheter att upptäcka hur olika aspekter av hälsa samspelar och påverkar människors mående.

Normer, jämställdhet och arbetsfördelning

I syftestexten framgår att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om och ges möjligheter att reflektera över normer, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet. Jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.

Undervisningen ska även ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om kulturella variationer och traditioner i olika hushåll. I sammanhanget hem- och konsumentkunskap kan kultur definieras som de koder, föreställningar, värden,

erfarenheter och tankemönster som grupper av människor delar, mer eller mindre medvetet, omkring de verksamheter som sker i hemmet. Att utveckla kunskaper om kultur handlar om att göra det vardagliga och osynliga synligt. Genom att i undervisningen lyfta fram och studera det som tas för givet och ses som självklart, och fundera på vad det är man ser och vad som sker, kan skeendena diskuteras i relation till hälsa, ekonomi och miljö på individ- och samhällsnivå.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i hem- och konsumentkunskap är

- *förmåga att planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang samt hantera annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem,*
- *kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet, och*
- *förmåga att reflektera över val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Innehållet i hem- och konsumentkunskap

Texten som följer kommenterar det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena ”Mat och matlagning”, ”Privatekonomi och konsumtion” samt ”Levnadsvanor”. Dessa tre kunskapsområden sammanfattar ämnets innehållsliga kärna.

Den övergripande progressionen i det centrala innehållet ligger i att eleverna i de lägre årskurserna utgår från den konkreta handlingen eller situationen med början i hemmet och familjen. Det leder sedan i de högre årskurserna över till större fokus på relationen mellan den enskilda individens handlingar och det omgivande samhället och naturen. Det sistnämnda innebär att undervisningen ska behandla att handlingar som sker i hushållet även påverkar andra delar av världen, både lokalt och globalt.

Hem- och konsumentkunskaps centrala innehåll har kopplingar till flera andra ämnens centrala innehåll, bland annat NO- och SO-ämnena, bild, idrott och hälsa samt matematik.

Mat och matlagning

Kunskapsområdet ”Mat och matlagning” ringar in det innehåll i ämnet som rör det praktiska arbetet kring matlagning och måltider. Det innebär bland annat *att planera, organisera och utvärdera arbetet*. I detta ingår reflektion över resultatet i relation till genomförandet och planeringen samt efterarbetet med matlagning och måltid. Maten ger oss näring och energi vilket bidrar till vår fysiska hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som är viktig.

Matlagning för olika behov, situationer och sammanhang

Att laga mat handlar om att tillämpa en mängd olika metoder som kan tyckas självklara för den som en gång har lärt sig dem. Att koka, steka, rimma, pickla och baka är exempel på matlagningstekniker. I innehållet som handlar om olika matlagningstekniker ingår också kunskap om livsmedels egenskaper och användningsområden. *Sammanhang* som skrivs fram för årskurserna 1–6 såväl som för årskurserna 7–9 innebär matlagning för frukost, lunch, middag, mellanmål, vardag och högtider. Eleverna ska också få öva på olika situationer som kan uppstå i samband med matlagning, som att man saknar en ingrediens och behöver välja en annan. *Behov* som skrivs fram i kunskapsområdet i årskurs 7–9 innebär anpassningar av näringsriktig kost med hänsyn till olika individers behov. Behov kan vara fysiologiskt och kulturellt betingade. Måltider utifrån olika behov skulle med andra ord kunna innebära vegetariska måltider, måltider anpassade utifrån olika allergier eller måltider anpassade utifrån fysiska aktivitetsmönster.

Planera, organisera, reflektera

Att planera, organisera och reflektera över arbetet innebär undervisning om hur olika överväganden kan gå till. Det kan handla om att beakta vilka som ska äta en måltid och vilka råvaror som behövs, vilket recept man ska utgå från och hur tidsåtgången ser ut. Likaså om man vid det enskilda tillfället har möjlighet att laga måltiden själv, eller behöver köpa hel- eller halvfabrikat.

Progressionen går från att eleverna i de lägre årskurserna ges möjlighet att öva på enklare planering och enklare metoder som innehåller få steg och få eller inga moment som sker samtidigt. Eleverna undervisas också i att reflektera över arbetsprocessen i relation till resultatet. Att reflektera innebär att granska särskilt utvalda delar och händelser i arbetsprocessen utifrån målet med uppgiften och försöka få syn på och förstå hur dessa delar och händelser kan ha påverkat resultatet. Syftet är att ta reda på vad som kan göras annorlunda till nästa gång för ett bättre resultat. Reflektion kan också handla om att mitt i en process stanna upp och förändra något för att resultatet ska bli det önskade. Att reflektera över sitt arbete ingår i det centrala innehållet för alla årskurser.

I de senare årskurserna utmanas eleverna, i den mån det är möjligt, till en allt högre grad av självständighet genom hela arbetsprocessen. Det förutsätter att de får lära sig ändamålsenliga strategier för att planera, organisera och reflektera över arbetet. Till exempel kan valet av metod påverka tids- eller energiåtgången vid bakning och matlagning och hur hälsosam en måltid blir.

Det handlar också om att i undervisningen låta eleverna öva på att reflektera över val och handlingar utifrån aspekterna hälsa, ekonomi och miljö. I de senare årskurserna ingår i undervisningen att låta eleverna förhålla sig till och reflektera över aspekter av jämställdhet och könsroller i samband med planering, organisering och utvärdering av arbetet.

Recept och skapande av enkla måltider

Kursplanen anger i alla årskurser att eleverna ska möta innehållet *instruktioner och recept* samt *smak, doft, konsistens och textur i samband med matlagning*. Genom detta innehåll ges eleverna en möjlighet att lära sig strategier för hur de följer olika recept och instruktioner och får härigenom möjlighet att tillägna sig en ämnesspecifik vokabulär. När eleverna arbetar med recept ges de även möjlighet att lära sig att beräkna mängder. Recepten speglar de enklare metoderna i årskurserna 1–6 och i den mån det är möjligt de mer komplexa i årskurs 7–9. I mötet med recept utvecklar eleverna följaktligen både sin språkliga och sin matematiska förmåga. Erfarenheter av olika recept gör det också möjligt att tillgodogöra sig mattraditioner från olika kulturer och tider.

I årskurserna 7–9 ska eleverna även möta innehållet *skapande av enkla måltider*. Det kan handla om att eleverna skapar och tillagar en måltid utifrån råvaror och tillbehör som de själva har valt med hänsyn till de olika syften måltiden ska uppfylla.

Att själv kunna planera och tillaga måltider samt utföra andra uppgifter i hemmet ger människor möjlighet att organisera sin vardag. Det utvecklar tilltron till den egna förmågan. I detta ingår att erfara olika ingredienser, smak, doft och konsistens i syfte att bli mer självständig för att kunna påverka dessa aspekter i samband med matlagning.

Redskap och teknisk utrustning samt säker användning av dessa

I ett hem finns en mängd redskap och teknisk utrustning som används i samband med matlagning och bakning. Undervisningen ska därför instruera eleverna i och låta dem träna på att använda redskap och teknisk utrustning ändamålsenligt, vilket underlättar arbetet och gör det lättare att uppnå önskat resultat. Eleverna ska i undervisningen få träna på hur *redskap och teknisk utrustning kan användas på ett säkert och funktionellt sätt* i både livsmedelssäkert och skadeförebyggande hänseende.

Kursplanen anger inte vilka redskap eller vilken teknisk utrustning som undervisningen i olika årskurser ska behandla. Det är upp till den enskilda lärarens överväganden och syften med undervisningen. Att utveckla kunskaper i handhavande av redskap och teknisk utrustning gör det möjligt för eleverna att välja det som passar bäst i varje enskild situation. Kunskaper i hur redskap och teknisk utrustning används och vårdas bidrar också till dess hållbarhet.

Hygien och livsmedelssäkerhet

Eleverna ska genom hela grundskoletiden ges möjlighet att utveckla kunskaper i *hygien och livsmedelssäkerhet i samband med hantering, tillagning och förvaring av livsmedel*. Livsmedelsrelaterade sjukdomar förekommer i vårt samhälle och denna kunskap är därför viktig ur hälsosynpunkt. Kunskapen är också viktig ur

ekonomiska och miljömässiga hänseenden, eftersom rätt hanterade livsmedel har längre hållbarhetstid.

Privatekonomi och konsumtion

Kunskapsområdet ”Privatekonomi och konsumtion” ringar in frågor som rör privatekonomi, konsumenters rättigheter och skyldigheter, reklam- och mediebudskap samt jämförelser av varor utifrån olika aspekter.

Ungas privatekonomi

Barn och unga är, precis som vuxna, aktörer i ett samhälle som bygger på konsumtion av varor och tjänster. Det är väsentligt att eleverna tidigt i undervisningen ges möjlighet att utveckla förståelse för sambandet mellan den egna konsumtionen och den egna ekonomin.

I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *ungas privatekonomi* i form av *relationen mellan inkomst, sparande och konsumtion*. Det innebär att undervisningen ska göra det möjligt för eleverna att utveckla en vardagsnära förståelse för vad som är rimligt att saker och ting kostar och vad som kan påverka att till synes likvärdiga varor kan kosta olika mycket. Undervisningen ska också behandla hur man kan planera för att få pengar att räcka, nu och för behov längre fram.

I årskurserna 7–9 ska eleverna även få undervisning i *hur man planerar sin ekonomi*. ”Vad krävs för att ha råd och vad kostar olika val?” Innehållet innefattar också att handla över internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang.

Kursplanens formuleringar innebär att perspektivet på den egna ekonomin breddas efterhand. Från att på låg- och mellanstadiet handla om att hantera en mindre fickpeng, till att på högstadiet gälla mer komplexa konsumtionssammanhang där valen kan få mer långtgående konsekvenser för den egna ekonomin. Det kan handla om skyldigheten att betala avgifter för ett abonnemang som man har tecknat, eller att jämföra vad det får för olika konsekvenser att spara till någonting respektive att handla på kredit.

Reklam och medier

Barn och unga är en central målgrupp för olika former av reklambudskap. Sådana budskap anspelar ofta på deras identitetsskapande och behov av tillhörighet och sammanhang. Kunskaper om hur reklamen är uppbyggd och påverkar människor kan förbereda eleverna för att möta dessa budskap på ett mer reflekterat sätt.

I årskurserna 1–6 introduceras eleverna i att behandla skillnaden mellan reklam och saklig konsumentinformation. Det är betydelsefullt att eleverna redan på låg- och mellanstadiet får reflektera över vilka budskap reklamen förmedlar i jämförelse med den objektiva konsumentinformationen. Det kan innebära att utveckla en medvetenhet om att reklam är uppbyggd på ett sätt som betonar mer

positiva aspekter, samtidigt som den ofta tonar ner annan väsentlig information. Det är likaså viktigt för eleverna att utveckla kunskaper om var man kan hitta konsumentinformation och hur den ska förstås och användas.

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet om reklambudskap genom att till exempel ta utgångspunkt i de sociala medier eleverna använder sig av, för att problematisera de budskap de möter och lyfta fram och studera det som till synes tas för sant och självklart. Däri kan ingå att undersöka hur sociala medier är uppbyggda och hur de påverkar våra beteenden. Genom att fundera kring vad det är man ser och vad som sker och vad avsändaren har för syfte med det som kommuniceras, kan budskap granskas och ses ur olika infallsvinklar.

Konsumenters rättigheter och skyldigheter

I årskurserna 7–9 möter eleverna ett innehåll som handlar om konsumenters rättigheter och skyldigheter. Kunskaper om var man hittar information om samt kunskaper i grundläggande konsumentlagstiftning ger eleverna möjlighet att hantera sin ekonomi på ett ansvarsfullt och tryggt sätt, genom att de utvecklar en medvetenhet om de lagar och regler som finns vid köp av produkter och tjänster. Det kan till exempel handla om att veta vilka rättigheter man har om man vill lämna tillbaka en vara man köpt, eller vilka skyldigheter man har när man har ingått ett avtal.

Jämförelse av varor och produkter

Jämförelser av varor och produkter gör det möjligt för eleverna att agera mer medvetet som konsument. Det innebär att utveckla förståelse för produkters pris och kvalitet samt att göra rimlighetsbedömningar av pris och mängd.

Levnadsvanor

Kunskapsområdet ”Levnadsvanor” ringar in det innehåll i ämnet som handlar om hälsa och miljö. Levnadsvanor ska i kursplanen förstås som ett brett begrepp som inrymmer de val vi gör för hur vi vill leva och vad som villkorar dessa val, och vilka konsekvenser valen och villkoren får för våra vanor. Kunskapsområdet lyfter fram aspekter av mat i form av näring och energi, vilket bidrar till vår fysiska hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som är viktig för vår psykiska och sociala hälsa. Kunskapsområdet innefattar också innehållspunkter om resurshushållning, varor och miljö, tvätt och rengöring samt arbetsfördelning ur ett jämställdhetsperspektiv.

Äta varierat och balanserat

Äta varierat och balanserat för att må bra relaterar till mat och måltider ur ett fysiologiskt perspektiv. Här handlar det om kunskaper om livsmedels näringsinnehåll och vad kostens innehåll fyller för funktion för att kroppen ska må bra samt *hur måltider kan fördelas över en dag*. I årskurserna 1–6 kan undervisningen introducera de av Livsmedelsverket rekommenderade modellerna

för hur kosten kan fördelas över en dag för att man ska må bra och känna sig pigg. I undervisningen ingår också vad olika livsmedel innehåller för näring som kroppen behöver för att fungera. I årskurserna 7–9 kan kunskapsinnehållet i den mån det är möjligt fördjupas till att även omfatta *anpassning av kost utifrån individuella behov*, vilket innebär att undervisningen också ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskap om livsmedlens näringsinnehåll i relation till kroppens behov av dessa näringsämnen.

Måltidens betydelse för gemenskap och olika mattraditioner

Innehållspunkten *måltidens betydelse för gemenskap och olika mattraditioner* lyfter fram mat och måltider ur sociala och kulturella perspektiv. Här handlar det om gemenskap och mötet mellan människor i samband med måltider och matlagning och vad i det som påverkar psykisk och social hälsa.

I detta ingår också olika mattraditioner och dess koppling till samhällskulturer. De kan vara uttryck för religiösa föreställningar eller ha kopplingar till praktiska förhållanden som tillgången på färska råvaror och vilka möjligheter som funnits till förvaring, eller vara ett resultat av kulturmöten och resor. Genom att utveckla dessa kunskaper får eleverna fördjupade perspektiv på dagens mattraditioner.

I det moderna samhället förändras hemmets sammansättning ofta betydligt under människors liv. Många människor lever i dag i större utsträckning än tidigare i ensamhushåll. Samtidigt kan en familj bestå av olika konstellationer av människor, som inte alltid delar ett hem. Det finns goda möjligheter att låta denna mångfald avspegla sig i undervisningen om arbetet i hemmet.

Arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv

I årskurserna 7–9 ingår i samband med planering, organisering och utvärdering av arbetet att förhålla sig till och problematisera aspekter av jämställdhet.

Innehållspunkten har formuleringen *arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv*. När undervisningen anlägger ett genusperspektiv öppnar det upp för diskussioner om hur uppdelningen av hemarbetet i förlängningen påverkar mäns och kvinnors deltagande i familjelivet, yrkeslivet och samhällslivet.

Resurshushållning, varor och miljö

I dag finns ett stort utbud av varor som är producerade i olika delar av världen och under skilda förhållanden. Den konsument som vill ta hänsyn till miljön och rättvisa arbetsvillkor vid inköp ställs ofta inför en rad svåröverblickbara val. Miljö- och rättvisemärkningar ger en vägledning för konsumenten att förstå vilka varor som är producerade på ett hållbart sätt och därmed förutsättningar att fatta mer välgrundade beslut vid inköp.

I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *hushållning av livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet. Återvinning i hemmet och i närområdet och hur den fungerar* samt *några olika certifieringar och märkning av livsmedel och andra*

varor och vad de betyder. Hushållning är ett sätt att spara resurser i hemmet genom att inte använda mer än vad som behövs och därigenom bidra till hållbar utveckling. Att minska matsvinn genom att kunna beräkna mängder och laga mat av rester är ett led i detta. Att med sina sinnen kunna avgöra om ett livsmedel är fräscht eller dåligt likaså. Att hushålla med förbrukningsvaror kan innebära att veta hur man doserar tvätt- och diskmedel beroende på situationen. Tanken bakom innehållet är att eleverna ska utveckla ett miljömedvetet och hållbart förhållningssätt till vardagliga förbrukningsvaror, vilket påbörjas i de tidigare årskurserna och fördjupas i de senare.

Kursplanen vill genom sina skrivningar belysa vikten av att utveckla ett reflekterat handlande, och betydelsen av att se till helheten och sambanden mellan hälsa, ekonomi och miljö när man väljer och använder varor. Det kan handla om att i valsituationer ställa sig själv frågor som: ”Vad är det för skillnad mellan närproducerade varor och ekologiska varor?” och ”Vad innebär det att äta efter säsong?”

I årskurserna 7–9 fördjupas innehållet *genom ställningstaganden vid val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar människors hälsa, ekonomi och miljö.*

Progressionen går från att i de tidigare årskurserna i första hand fokusera på egna handlingar och det lokala perspektivet till att i de senare årskurserna i högre grad även omfatta globala aspekter. Därigenom ges eleverna möjlighet att reflektera över ekonomi och miljö- och hälsofrågor ur både lokala och större samhällsperspektiv. Skrivningarna understryker undervisningens uppgift att synliggöra etiska dimensioner kopplade till konsumtion, vilket ofta innebär etiska dilemman som konsumenten behöver ta ställning till. Aspekterna hälsa, ekonomi och miljö kan med fördel problematiseras och ställas mot varandra i undervisningen.

Tvätt och rengöring

Synen på tvätt, rengöring och hygien har förändrats genom historien och har påverkats av såväl nya kunskaper och hjälpmedel som reklam och medier. Inte minst i arbetet i köket och vid hanteringen av livsmedel har rengöringen betydelse för vår hälsa. Eleverna i årskurserna 1–6 ska möta innehållet *rutiner och metoder för rengöring*. I årskurserna 7–9 tillkommer även *rutiner och metoder för tvätt*. Detta innehåll kan belysas ur både miljö- och hälsoperspektiv. Att minska doseringen av rengöringsmedel, välja mer miljövänliga alternativ eller vädra kläderna i stället för att tvätta dem är exempel på olika sätt att minska påfrestningarna på miljön.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara skriftliga omdömen i den individuella utvecklingsplanen (IUP:n) som görs en gång per år i anslutning till ett utvecklingssamtal. På så sätt får läraren underlag för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller ges särskilt stöd. Det kan också vara ett underlag för att säkerställa att eleven får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna.

Om en elev eller vårdnadshavare begär betyg kan detta ersätta omdömen i årskurserna 6–9. Oavsett om läraren formulerar omdömen eller sätter betyg utgår läraren från betygskriterierna.

Betygskriterier i årskurser där betyg kan sättas

I den sammantagna bedömningen fäster läraren större vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfattande punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också större vikt vid sådant som undervisningen har fokuserat på och där eleven fått möjlighet att fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleven att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammantagen bedömning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleven har visat. Dessa avstämningar kan även ligga till grund för omdömen i den skriftliga individuella utvecklingsplanen. Sådana avstämningar är också ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning i de fall en elev eller vårdnadshavare begär detta.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Progressionen i betygskriterierna

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det tydligt att progressionen bärs av det centrala innehållet. Detta skiljer sig åt mellan olika stadier genom att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

Medverka och bidra i betygskriterierna

I betygskriterierna är *medverka* och *bidra* nyckelbegrepp som endast återfinns på E-nivå, oavsett årskurs och ämne. Begreppen är tänkta att ange en konstaterad aktiv medverkan och ett konstaterat aktivt bidrag av eleven. Till exempel står det i betygskriterierna för hem- och konsumentkunskap att eleven medverkar i att tillaga måltider och att eleven bidrar i kommunikation om hur val och handlingar som förekommer i ett hem kan påverka hälsa, ekonomi och miljö. Här behöver läraren avgöra vad som krävs för att kunna konstatera att eleven verkligen har medverkat respektive bidragit i aktiviteterna. Det behövs också kunskap och kännedom om varje enskild elev för att kunna avgöra när eleven medverkar eller bidrar.

Betygskriterierna i hem- och konsumentkunskap

Hem- och konsumentkunskap är ett ämne i vilket ämnets tre långsiktiga mål och tre kunskapsområden ofta samspelar i undervisningspraktiken. Vissa skrivningar från texten om syftet, de långsiktiga målen och det centrala innehållet upprepas därför i kommentarerna till betygskriterierna för att tydliggöra kopplingar och sammanhang mellan kursplanens olika delar.

Betygskriterierna är indelade i tre stycken.

- Det första stycket utgår från det första långsiktiga målet som handlar om att planera och tillaga mat och måltider och andra praktiska uppgifter i ett hem.
- Det andra stycket utgår från det andra långsiktiga målet som handlar om privatekonomi och konsumtion.

- Det tredje stycket utgår från det tredje långsiktiga målet som handlar om att reflektera över val och handlingar i relation till hälsa, ekonomi och miljö.

Förmåga att planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang samt hantera annat praktiskt arbete som förekommer i ett hem

Formuleringarna i det första stycket i betygskriterierna som återges nedan riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att planera och laga mat med hänsyn till olika behov och sammanhang samt förmågan att hantera annat praktiskt arbete i ett hem.

Årskurs 6

*Eleven **medverkar** i att tillaga enkla måltider och i att hantera andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem (E).*

*Eleven tillagar enkla måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem på ett **delvis fungerande** sätt (C).*

*Eleven tillagar enkla måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem på ett **fungerande** sätt (A).*

Formuleringarna i det första stycket för årskurs 6 är valda för att läraren utifrån ett brett underlag ska kunna göra en professionell och samlad bedömning. Läraren iakttar om och hur samt i vilken utsträckning eleven på ett fungerande sätt genomför uppgifter inom det innehåll som finns i kunskapsområdena ”Mat och matlagning” och ”Levnadsvanor”. Av det centrala innehållet framgår att tillagning av mat och måltider ska ske i relation till olika sammanhang.

Begreppen tillaga och hantera riktar lärarens bedömningsfokus mot om, hur och i vilken utsträckning elevens tillvägagångssätt fungerar och är ändamålsenligt utifrån uppgifternas olika syften och ramar. Det finns en progression mellan betygskriteriernas nivåer i elevens förmåga att tillaga enkla måltider och hantera andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem genom att de tillvägagångssätt eleven tillämpar i allt högre grad fungerar för syftena med uppgifterna. Lärarens bedömning tar därför hänsyn till om, hur och i vilken utsträckning eleven väljer och använder effektiva strategier och metoder för olika uppgifter som ska lösas under olika förutsättningar.

Årskurs 9

*Eleven **medverkar** i att planera och tillaga måltider och i att hantera andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem. (E)*

*Eleven planerar och tillagar måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem på ett **delvis fungerande** sätt. (C)*

*Eleven planerar och tillagar måltider och hanterar andra praktiska uppgifter som förekommer i ett hem på ett **fungerande** sätt. (A)*

Formuleringarna i första stycket för årskurs 9 är valda för att läraren utifrån ett brett underlag ska kunna göra en professionell och samlad bedömning. Läraren iakttar om, hur och i vilken utsträckning eleven på ett fungerande sätt genomför uppgifter inom det innehåll som finns i kunskapsområdena ”Mat och matlagning” och ”Levnadsvanor”. Av det centrala innehållet framgår att tillagning av mat och måltider ska ske i relation till olika behov och sammanhang.

Begreppen planera, tillaga och hantera riktar lärarens bedömningsfokus mot om, hur och i vilken utsträckning elevens olika val och tillvägagångssätt för planering och genomförande fungerar och är ändamålsenliga utifrån uppgifternas olika syften och ramar. Det finns en progression mellan betygskriteriernas nivåer i elevens förmåga att tillaga måltider och hantera andra praktiska uppgifter genom att de val eleven gör och de tillvägagångssätt eleven tillämpar i allt högre grad fungerar för syftena med olika uppgifter. Lärarens bedömning tar därför hänsyn till om, hur och i vilken utsträckning eleven väljer och använder effektiva strategier och metoder för olika uppgifter som ska lösas under olika förutsättningar.

Kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet

Formuleringarna i det andra stycket i betygskriterierna nedan avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens kunskaper om ekonomi och konsumtion i hemmet.

Årskurs 6

Eleven **medverkar** i att beskriva hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (E)

Eleven beskriver på ett **enkelt** sätt hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (C)

Eleven beskriver på ett **utvecklat** sätt hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (A)

För enklare sätt att beskriva hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion kan eleven i någon mån, utifrån aspekter som bredd och djup, beskriva hur man kan hantera dessa frågor. För mer utvecklade sätt att beskriva ökar bredden och djupet i elevens beskrivningar av hur man kan hantera frågor som rör privatekonomi och konsumtion.

Årskurs 9

Eleven **medverkar** i att beskriva hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (E)

Eleven beskriver på ett **enkelt** sätt hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (C)

Eleven beskriver på ett **utvecklat** sätt hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion. (A)

Elevens beskrivningar i relation till betygskriterierna i årskurs 9 behöver förhålla sig till det centrala innehållet som är mer komplext i årskurserna 7–9 än i de tidigare årskurserna.

För enklare sätt att beskriva hur man kan hantera några frågor som rör privatekonomi och konsumtion kan eleven i någon mån, utifrån aspekter som bredd och djup, beskriva hur man kan hantera dessa frågor. För mer utvecklade sätt att beskriva ökar bredden och djupet i elevens beskrivningar av hur man kan hantera frågor som rör privatekonomi och konsumtion.

Förmåga att reflektera över val och handlingar som förekommer i ett hem utifrån hur de påverkar hälsa, ekonomi och miljö

Formuleringarna i det tredje stycket i betygskriterierna riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens kunnande i att reflektera över och uttrycka hur val och handlingar som förekommer i ett hem kan påverka aspekter av hälsa, ekonomi och miljö.

Årskurs 6 och 9

*Eleven **bidrar** i kommunikation om hur val och handlingar som förekommer i ett hem kan påverka hälsa, ekonomi och miljö. (E)*

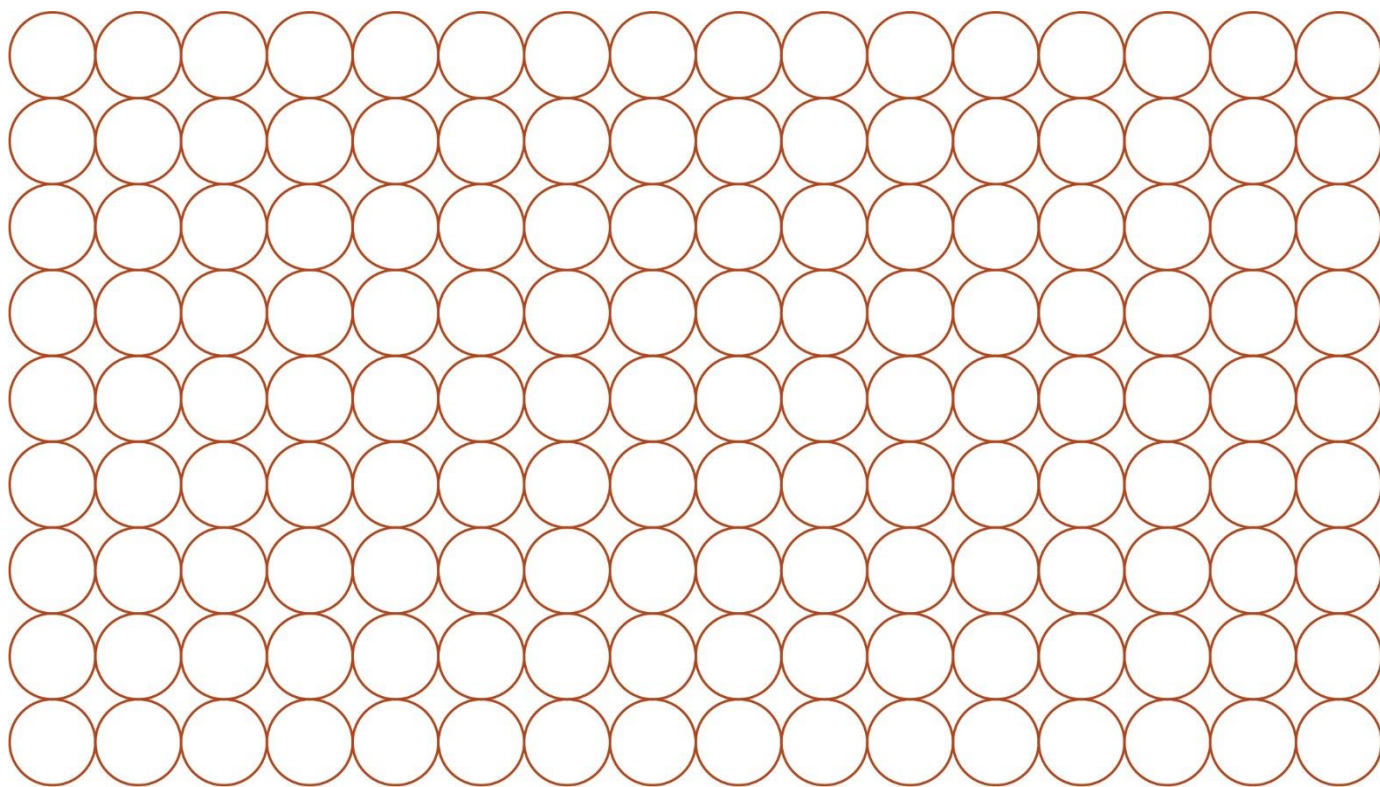
*Eleven kommunicerar på ett **enkelt** sätt om hur val och handlingar som förekommer i ett hem kan påverka hälsa, ekonomi och miljö. (C)*

*Eleven kommunicerar på ett **utvecklat** sätt om hur val och handlingar som förekommer i ett hem kan påverka hälsa, ekonomi och miljö. (A)*

Det tredje stycket i betygskriterierna ser likadant ut för årskurs 6 och 9. Det centrala innehållets innehållspunkter styr i detta fall komplexiteten i de uppgifter som genomförs och bedöms. Punkterna i kunskapsområdet ”Levnadsvanor” har bäring på denna del av betygskriterierna på olika sätt, liksom flera punkter inom kunskapsområdena ”Mat och matlagning” och ”Privatekonomi och konsumtion”. Aspekter på hälsa, ekonomi och miljö genomsyrar hela ämnet hem- och konsumentkunskap och aspekterna påverkar varandra.

I sin bedömning beaktar läraren med vilken bredd och med vilket djup eleven reflekterar och kommunicerar sina reflektioner om hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar hälsa, ekonomi och miljö. För enklare reflektioner iakttar läraren om och hur eleven kommunicerar på ett övergripande sätt om hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar hälsa, ekonomi och miljö, samt om och hur reflektionerna i stor utsträckning bygger på elevens egna upplevelser och i någon mån kopplas ihop med fakta. För mer utvecklade reflektioner iakttar läraren om och hur eleven i högre grad kommunicerar specifikt om hur val och handlingar som förekommer i ett hem påverkar hälsa, ekonomi och miljö, och att eleven i högre grad underbygger eller problematiserar sina upplevelser utifrån fakta.

Reflektionerna som eleven kommunicerar handlar för eleven i årskurserna 7–9 om att i större utsträckning än i de tidigare årskurserna problematisera aspekterna hälsa, ekonomi och miljö i relation till varandra.

Skolverket

www.skolverket.se